

Politica externă americană: Revoluția neoconservatoare reinterpretată

Manea, Octavian

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Manea, O. (2006). Politică externă americană: Revoluția neoconservatoare reinterpretată. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 8, 93-107. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-387806>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

POLITICA EXTERNĂ AMERICANĂ. REVOLUȚIA NEOCONSERVATOARE REINTERPRETATĂ

OCTAVIAN MANEA*

Presupozițiile neoconservatoare¹

După 11 septembrie, mediul de securitate internațional a suferit transformări majore, mai ales în ceea ce privește direcțiile de politică externă și de securitate inițiate de SUA. Noile amenințări au determinat administrația Bush să-și regândească strategiile, să-și redefinească misiunea. O primă observație asupra politicii externe americane de după 11 septembrie ar fi aceea că agenda și obiectivele promovate reflectă un anumit tip specific de raportare la sistemul internațional și la actorii săi constitutivi, un comportament internațional fundamentat în ceea ce am putea numi perspectiva neoconservatoare (sau hegemonistă).

În încercarea de a identifica elementele ce structurează nucleul conceptual dur al macrostrategiei neoconservatoare, trebuie să pornim de la o serie de observații ce aparțin lui Irving Kristol, cel care poate fi considerat drept unul dintre părinții fondatori ai sistemului de interpretare care a influențat decisiv formalizarea răspunsului strategic al administrației Bush la momentul 9/11. Mai întâi, el consideră că nu există în sine un sistem de presupoziii specific neoconservatoare legate de principiile care ar trebui să formalizeze decizia în materie de politică externă, ci un set de atitudini derivate empiric dintr-o serie de experiențe și situații istorice. O altă observație foarte importantă, legată de modul în care SUA înțelege să-și proiecteze interesele în spațiul politicii internaționale, este aceea că, pentru o mare putere, conceptul de interes național nu trebuie să aibă o încărcătură strict geografică, nu trebuie să fie interpretat ca fixând limite geografice; dimpotrivă, o mare putere trebuie să se proiecteze global, în baza unor interese de natură ideologică; mai mult, o mare putere trebuie să intervină pentru apărarea unor interese ideologice (în particular, Kristol raționalizează pe acest fond intervențiile asumate de America pentru salvarea Angliei și a Franței, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar în prezent, pentru a raționaliza sprijinul necondiționat acordat politicilor de securitate ale Israelului). Însă fundamentul tuturor acestor atitudini și roluri pe

* Redactor la revista 22.

¹ O formă simplificată și ușor modificată a acestui text a fost publicată în *Conservatorul. Revistă de Cultură Politică*, I, 4, 2006, pp. 26-29.

care Statele Unite trebuie să și le asume în spațiul internațional este contextul unic în care asistăm la o consolidare a disparității de putere dintre America și restul sistemului internațional și care conferă Americii responsabilități unice:

Behind all this is a fact: the incredible military superiority of the United States vis-à-vis the nations of the rest of the world, in any imaginable combination. With power come responsibilities, whether sought or not, whether welcome or not. And it is a fact that if you have the kind of power we now have, either you will find opportunities to use it, or the world will discover them for you.²

Fundamentul pe care se sprijină întreaga doctrină neoconservatoare este reductibil la primatul Statelor Unite asupra sistemului internațional, cu alte cuvinte, la baza sa de putere atât pe coordonatele de „soft power”, cât mai ales, de „hard power”. Noua strategie a SUA prezintă pe de o parte un angajament fundamental de a conserva o lume unipolară – nici o coaliție de mari puteri nu va fi lăsată să instituie o poziție hegemonică asupra sistemului.

Statele Unite nu vor încerca să-și maximizeze securitatea prin clasică strategie realistă de a opera în sistemul global promovând o politică de „power balancing”, dar nici nu vor încerca să adopte o strategie liberală, în care instituțiile internaționale și piețele integrate constrâng și limitează libertatea sa de acțiune. Pur și simplu, Statele Unite vor fi atât de puternice în raport cu ceilalți actori, încât rivalitățile strategice și competițiile de securitate dintre marile puteri vor dispărea.

Obiectivul fundamental este acela de a permanentiza disparitatea de putere în raport cu restul sistemului, consolidând supremația sa tehnologică printr-o constantă dezvoltare a acelor compartimente-cheie care vor descuraja orice coaliție cu potențial de a-i contesta *leadership*-ul global. Robert Kagan, unul dintre promotorii cei mai influenți ai perspectivei neoconservatoare, consideră că scopul primar al Statelor Unite ar trebui să fie „menținerea hegemoniei globale americane, iar finalitatea politicii externe americane ar trebui să fie transformarea momentului unipolar în era unipolară”³.

În consecință, obiectivul primar al politicii externe americane, asumat la nivelul administrației prezidențiale, rămâne acela de a conserva, extinde și consolida poziția sa de putere relativă:

*America has, and intends to keep, military strength beyond challenge, there by making the destabilizing arms races of other eras pointless, and limiting rivalries to trade and other pursuits of peace.*⁴

² IRVING KRISTOL, „The Neoconservative Persuasion”, în *Weekly Standard*, August 25, 2003, vol. 008, issue 47, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/003/000tzmlw.asp>

³ ROBERT KAGAN, WILLIAM KRISTOL, „The Present Danger”, în *The National Interest*, Spring, 2000, www.epnet.com

⁴ GEORGE W. BUSH, „Remarks at 2002 Graduation Exercise of the US Military Academy”, în *West Point*, NY, 1 June 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06>

Cu alte cuvinte, capacitatea Statelor Unite de a-și maximiza obiectivele de politică externă depinde de capacitatea de a preveni ca ceilalți actori din sistem să achiziționeze puterea necesară de a se opune efectiv, atunci când interesele lor se vor confrunta.

În al doilea rând, gruparea neoconservatoare concepe puterea, și în special puterea militară, ca fiind mijlocul esențial de maximizare a intereselor naționale și de securitate. Mai mult, hegemoniștii au voința și hotărârea de a angaja puterea militară în scopul securizării intereselor vitale ale SUA. Hegemoniștii pun accent pe primatul Statelor Unite, ei tind să-și reprezinte o lume în care acestea își folosesc puterea predominantă pentru a-și promova propriile interese de securitate, indiferent de poziția celorlalți actori din sistem. Finalitatea politicii externe de orientare neoconservatoare rămâne maximizarea securității SUA prin angajarea necondiționată a resurselor sale de „hard power”. Mai mult, puterea unipolară ocupă un rol central în proiectul neoconservator de redefinire calitativă și structurală a unui *status-quo* care conservă o stare de lucruri de netolerat în raport cu imperativele noului mediu de securitate post 9/11; anterior momentului 9/11 se toleraseră, în numele stabilității, o serie de excese ale unor regimuri ale căror politici au fost catalogate drept amenințări pentru pacea și securitatea internațională (furnizarea de zone sigure și elemente de infrastructură grupărilor terorismului internațional; dezvoltarea de arme de distrugere în masă, cu intenția de a le pune la dispoziția teroriștilor). În raport cu astfel de dezvoltări, gruparea neoconservatoare concepe puterea unipolară în general și forța militară ce derivă din acest statut ca opțiuni primare pentru contestarea, provocarea, redefinirea unui *status-quo* care protejează prin structura sa dezvoltări care amenință interese vitale de securitate ale Statelor Unite⁵.

Totodată, este foarte interesantă logica în numele căreia neoconservatorii își asumă misiunea fundamentală de a nu mai tolera *status-quo*-ul: ei resping generic o politică pacifistă, de *appeasement*, arhetipul acesteia fiind momentul München (1938), când asistăm practic la o capitulare a marilor puteri europene în fața ambițiilor lui Hitler, și militează dimpotrivă, pentru internalizarea lecțiilor München-ului și pentru valorizarea loviturilor/acțiunilor militare de tip preemptiv împotriva amenințărilor de securitate mature sau pe deplin coagulate⁶.

⁵ CHARLES KRAUTHAMMER, „The unipolar moment revisited”, în *The National Interest*, Winter 2002-2003: „The new unilateralism argues explicitly and unashamedly for maintaining unipolarity, for sustaining America's unrivaled dominance for the foreseeable future. It could be a long future, assuming we successfully manage the single greatest threat, namely, weapons of mass destruction in the hands of rogue states. This in itself will require the aggressive and confident application of unipolar power rather than falling back, as we did in the 1990s, on paralyzing multilateralism.”, www.epnet.com

⁶ PAUL WOLFOWITZ, „Remembering the Future”, în *The National Interest*, Spring 2000: „The experience of Munich has provided a cautionary lesson for the second half of the last

La acest nivel al expunerii asumpțiilor de bază ale curentului neoconservator, este necesară și o discuție asupra modalităților de exercitare/de proiectare a primatului american pe scena internațională. Practic, administrația trebuie să-și asume una din cele două opțiuni tactice disponibile: ar trebui să se centreze pe așa numitele *rule-based institutions* sau pe reacții conjuncturale articulate în forma coalițiilor *ad-hoc*?

Astfel, un alt element cheie al perspectivei neoconservatoare este constituit de o analiză a amenințărilor globale specifice mediului strategic post 11 septembrie 2001 și, mai ales, de opțiunea tactică derivată din această evaluare. Hegemoniștii își reprezintă o lume în care securitatea SUA este amenințată de un complex de factori interdependenți: terorism, așa numitele „rogue states” și armele de distrugere în masă. Acest complex de amenințări depășește paradigma clasică sau tradițională pentru care pericolul principal era reprezentat de ambițiile și interesele celorlalte mari puteri din sistem. Noua realitate strategică este substanțializată de existența rețelelor teroriste care tind să achiziționeze dispozitive nucleare sau arme de distrugere în masă ce pot cauza pagube nelimitate. Aceste grupări nu pot fi descurajate, singura opțiune fiind eliminarea lor. Într-o epocă a terorii arbitrare, nu este timp sau loc pentru eroare. Aceste mici rețele teroriste pot afecta securitatea întregii lumi. Ele nu sunt state-națiuni și, mai mult, ele nu funcționează după regulile acceptate de comunitatea internațională a statelor. Școala neoconservatoare consideră că preponderența puterii americane reprezintă elementul principal capabil să asigure securitatea SUA prin eliminarea acestor amenințări.

Primatul Americii acordă acesteia posibilitatea de a-și fixa propria agendă de politică externă și de a o urma fără a fi condiționată de ajutorul celorlalți actori. Neoconservatorii consideră că, deși sprijinul potențialilor aliați este dezirabil, el nu trebuie să constituie un imperativ. În caz de necesitate, pentru a-și securiza interesele vitale, America este pregătită să acționeze unilateral. Rezultatul este o preferință pentru acțiunea unilaterală, neîngrădită de normele sau instituțiile internaționale care altfel ar constrânge abilitatea SUA de a acționa eficient. Pe scurt, primatul SUA permite autonomia obiectivelor sale de politică externă în fața constrângerilor potențiale ale comunității internaționale.

De altfel, afirmarea și asigurarea libertății de acțiune a Washington-ului rămâne unul dintre aspectele cruciale ale doctrinei neoconservatoare:

century – even if a somewhat overused one-and it should not be forgotten in this one... Chamberlain's failure to come to the aid of those faraway Czechs meant that Britain would shortly face a much more terrible war and on much more disadvantageous terms. Imagine, counterfactually, that England and its allies had successfully resisted Hitler in the Rhineland in 1936 or at Munich in 1938. Germany would then have been "contained". In that case we would certainly have been treated – would we not? – to learned discourses about how the resulting "cold war" with Germany was the unnecessary product of unwarranted Western suspicion and hostility toward a country that-chafing under unjustified Western impositions-had only been seeking its rightful "place in the sun", www.epnet.com

An unprecedentedly dominant United States...is the unique position of being able to fashion its own foreign policy. After a decade of Prometheus playing pygmy, the first task of the new Bush administration is precisely to reassert American freedom of action.⁷

Pentru neoconservatori, politica externă rezidă într-o exercitare neconstrânsă a puterii, care, astfel, permite o maximizare a libertății sale de acțiune; 11 septembrie a dezvoltat sentimentul că menținerea libertății de acțiune a Washington-ului în ceea ce privește propria agendă de politică externă este o necesitate vitală.

Această optică centrată pe potențarea libertății de acțiune duce la o respingere *a priori* a constrângerilor potențiale impuse de instituțiile internaționale, regimurile și tratatele multilaterale. Aceste aranjamente constrâng inevitabil capacitatea SUA de a-și maximiza beneficiile inerente preponderenței în sistem. Dar, pe fond, SUA nu resping, în sine, angajamentele multilaterale, ci urmăresc o maximizare a utilității acestora în raport cu propriile interese. Angajamentele multilaterale contează, devin utile doar atunci când promovează interese americane concrete și imediate (articularea unei perspective instrumentale care pune accent pe maximizarea utilității formulilor multilaterale formale). Tendința actuală ne permite să observăm însă faptul că angajamentele, în formule multilaterale instituționalizate, au încetat să reprezinte un scop în sine sau mijloace optime de promovare a intereselor vitale ale SUA. În viziunea administrației Bush, aceste formule constrâng, limitează SUA și pe ceilalți actori din sistem, care acceptă regulile și normele comunității internaționale ca fiind imperative legitime; pe de altă parte însă, acestea au o eficiență redusă, o capacitate de coerciție limitată în raport cu așa numitele „rogue states” și statele falimentare care afectează, prin natura lor, interese de securitate vitale ale SUA. În acest context, Washington-ul promovează doctrina noului unilateralism care optează pentru maximizarea propriei securități prin minimizarea constrângerilor asupra libertății sale de acțiune:

*Their project is thus to restrain America by building an entangling web of interdependence, tying down Gulliver with myriad strings that diminish his overweening power.*⁸

Violența apocaliptică este o amenințare imediată, astfel că efortul de durată de a consolida regulile și instituțiile comunității internaționale sunt lipsite de o valoare practică imediată. Într-o astfel de lume, regulile internaționale, parteneriatele tradiționale și standardele de legalitate devin secundare. Efectul acestor rețele de interdependență este de a tempera/modera

⁷ CHARLES KRAUTHAMMER, *apud* IVO H. DAALDER, „The End of Atlanticism”, în *Survival*, vol. 45, no. 2, Summer 2003, p. 152.

⁸ *Idem*, „The unipolar moment revisited”, în *The National Interest*, Winter 2002-2003, www.epnet.com

puterea americană iar scopul acestei arhitecturi multilaterale este acela de a reduce libertatea de acțiune a Statelor Unite prin subordonarea acesteia față de voința și interesele celorlalte națiuni.

O consecință logică derivată din asumarea acestei opțiuni tactice este aceea că SUA percep sistemul lor tradițional de alianțe ca fiind secundar în raport cu imperativul afirmării neîngrădite a libertății de acțiune. Mai mult, SUA preferă să opteze pentru acțiuni unilaterale în fața noilor amenințări, care maximizează libertatea lor de acțiune și minimalizează *input*-ul constrângător al aliaților. Această concepție se fundamentează pe supremația SUA în materie de capacități de proiectare a puterii în orice teatru de operațiuni. În general, Washington-ul tinde să evite mecanismele de tip „checks and balances”, cum sunt alianțele tradiționale care promovează operațiuni comune, datorită gradului scăzut de eficiență operațională al acestora. Aliații devin utili, atunci când se subsumează automat preferințelor și intereselor americane; aceștia au devenit mai degrabă un *asset* strategic, a cărui utilitate depinde de circumstanțe. Scopul consultărilor cu aliații săi tradiționali este mai puțin acela de a forja o politică operațională comună cât acela de a-i convinge pe aceștia de justetea cauzei SUA și de a construi un consens și o legitimitate internațională în jurul poziției americane.

Pe scurt, se observă o dezangajare în raport cu formulele instituțiilor internaționale care tind să instituie un sistem de „checks and balances” asupra exercitării puterii americane; sunt preferate formulele flexibile agregate în jurul intereselor americane și cu o agendă dictată de Washington.

În detrimentul alianțelor tradiționale de tipul NATO, caracterizate printr-un sistem decizional rigid și inercial care limitează enorm eficiența operațională și viteza de reacție, sunt promovate „coalițiile de voință” flexibil coagulate în jurul principiului „misiunea definește coaliția”:

One of the most important concepts concerns the nature of coalitions in this campaign and the mission has to determine the coalition, not the other way around. Otherwise the mission will be reduced to the lowest common denominator. There will not be a single coalition, but rather different coalitions for different missions, what the secretary calls flexible coalitions.⁹

Nu în ultimul rând, doctrina conservatoare își propune să ofere un scop și o finalitate puterii unipolare. Neoconservatorismul înseamnă totodată și o raționalizare, o fundamentare etică și axiologică a hegemoniei americane. Doctrina noului unilateralism, pentru a prelua formula lui Charles Krauthammer, postulează imperativul de a folosi unipolaritatea și resursele unice de putere oferite de aceasta ca un mijloc de promovare și proiectare nu doar a unor interese

⁹ Speech by PAUL D. WOLFOWITZ, US Deputy Secretary of Defence, 38th Conference on European Security Policy, 2 februarie 2002, în Jean-Yves Haine (editor), *From Laeken to Copenhagen European defence: core documents*, III, *Chaillot Papers*, 5, The European Union Institute for Security Studies, Paris, February 2003, pp. 22-30.

americane egoiste, ci a unor finalități globale. Politica externă de orientare neoconservatoare propune o definiție a interesului național nu în termeni de putere, puterea fiind concepută ca un mijloc, un *asset*, ci în termeni valorici, axiologici. Voința de putere nu este percepută ca un scop/o finalitate în sine, ci ca un mijloc, astfel că rațiunea politicii externe ce derivă din postulatele neoconservatoare se află dincolo de putere. Voința de putere devine, astfel, un scop intermediar, instrumental, care sprijină voința de libertate. Neoconservatorii pledează pentru o ordine internațională definită și dominată axiologic de valorile centrale ale democrației liberale și, mai ales, de voința de libertate, ca temei fondator și constitutiv al proiectului democrației liberale. Mai mult, proiectul neoconservator imaginează o ordine internațională a cărei componentă majoră de *enforcement* este asigurată de puterea unipolară. De altfel, unipolaritatea furnizează o fereastră de oportunitate ce permite angajarea resurselor de putere hegemonică în scopul proiectării, al extinderii valorilor constitutive ale democrației liberale. Toate aceste premise sunt internalizate la nivelul Strategiei de Securitate Națională, document care structurează direcțiile majore de politică externă ale administrației: „US primacy creates a moment of opportunity to extend the benefits of freedom across the globe”¹⁰. Răspândirea valorilor constitutive ale democrației liberale nu este scop în sine, ci un mijloc de securizare pragmatică a intereselor naționale ale Statelor Unite. Răspunsul neoconservator la dilemele mediului de securitate de după 9/11 poate fi sintetizat de următoarea ipoteză: maximizarea securității SUA depinde de gradul de răspândire a libertății:

*The survival of liberty in our land increasingly depends on the success of liberty in other lands. The best hope for peace in our world is the expansion of freedom in all the world. America's vital interests and our deepest beliefs are now one.*¹¹

Noul unilateralism pledează pentru proiectarea conștientă a puterii americane în virtutea unei finalități globale – extinderea păcii și stabilității internaționale, prin promovarea democrației liberale și a valorilor sale constitutive. Neoconservatori de prestigiu și cu mare influență în fundamentarea perspectivei de ansamblu a politicilor de securitate ale SUA în mediul de după 9/11, printre care William Kristol și Robert Kagan, au susținut încă de la jumătatea anilor '90 inutilitatea distincției tradiționale între scopul moral și interesele naționale ale unui stat, percepute ca fiind, în mod fundamental, egoiste. Ei considerau că Statele Unite trebuie să proiecteze o politică externă în egală măsură morală și în conformitate cu interesele sale

¹⁰ *National Security Strategy of the United States*, Washington: The White House, September 2002. <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

¹¹ George W. Bush second inaugural address, 2005, <http://www.whitehouse.gov/inaugural/>

naționale vitale, cu alte cuvinte, o politică externă care își dorește dispersarea/difuzarea în textura sistemului de relații internaționale a principiilor sale constitutive:

*American foreign policy should be informed with a clear moral purpose, based, on the understanding that its moral goals and its fundamental national interests are almost always in harmony. The US achieved its position of strength not by practicing a foreign policy of live and let live, nor by passively waiting for threats to arise, but by actively promoting American principles of governance abroad—democracy, free markets, respect for liberty.*¹²

Foarte semnificativă în acest sens este remarca senatorului Joseph Lieberman care afirmă că, atunci când America merge la război, “it’s not for conquest, it’s for security and for a principle that has driven American history from the beginning which is freedom and democracy”¹³. Cu alte cuvinte, scopul este așadar nu doar acela de a face lumea mai sigură pentru democrație, ci chiar acela de a face lumea mai democratică.

Cei mai influenți neoconservatori militează pentru folosirea activă a puterii unipolare de o asemenea manieră încât să genereze o schimbare a regimurilor politice din acele state care amenință pacea și securitatea internațională. Această politică de tipul *regime change* nu reprezintă decât finalitatea unei strategii extinse de promovare a unei guvernări liberal democratice în întreaga lume¹⁴. Eliminarea acestor regimuri politice tiranice nu reprezintă decât un obiectiv limitat, scopul de fond fiind liberalizarea/democratizarea acelor state și societăți considerate ostile. Pentru neoconservatori, coexistența cu aceste regimuri dictatoriale nu reprezintă o soluție, ei pledând efectiv pentru o transformare de esență a acestor state prin eliminarea regimurilor lor autoritare și democratizarea societăților.

Perspectiva neoconservatoare presupune totodată și un ambițios proiect de inginerie socială, de reformare și transformare a unor state puțin permeabile democrației.

Retorica neoconservatoare a devenit extrem de influentă în mediul de securitate de după 11 septembrie, atunci când necesitatea promovării democrației devine un imperativ de securitate și totodată un mijloc indispensabil pentru securizarea intereselor naționale americane. În acest context, putem comprima politica externă articulată de administrația Bush, în perioada imediat următoare campaniei din Afganistan, în formula „globalismului democratic”¹⁵.

¹² ROBERT KAGAN, WILLIAM KRISTOL, „Toward a neo-Reaganite foreign policy”, în *Foreign Affairs*, 75, 74, July/August 1996, p. 28.

¹³ Remarks as delivered by Deputy Secretary of Defense PAUL WOLFOWITZ, „Ronald Reagan Building and International Trade Center”, Washington, DC, Tuesday, September 14, 2004 – Eisenhower National Security Conference.

¹⁴ ROBERT KAGAN and WILLIAM KRISTOL, „The Present Danger”, in *The National Interest*, Spring, 2000, www.epnet.com

¹⁵ CHARLES KRAUTHAMMER, „Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World”, Conferința *Irving Kristol*, 2004, *American Enterprise Institute*, Washington DC.

Războiul din Irak trebuie înțeles în acest cadru normativ. Campania de eliminare a regimului Saddam Hussein reprezintă articularea, implementarea și totodată produsul finit al curentului neoconservator și a strategiei globalismului democratic care-și propune să facă din difuzarea democrației și succesul libertății, mijloacele și finalitatea politicii externe americane. Proiectul neoconservator de a revoluționa Orientul Mijlociu prin transformarea Irakului post-Saddam într-o democrație autentică promite să atingă unele din cauzele originare ale terorismului. De fapt, inamicul Statelor Unite nu este Bin Laden, ci amalgamul exploziv de opresiune politică, intoleranța religioasă, ruina socio-economică a lumii arabe, adică toate acele elemente care, conjugate, produc radicalismul arabo-islamic. Agenda transformativă neoconservatoare propune angajarea puterii unipolare a Statelor Unite într-un proiect major de inginerie socială care vizează liberalizarea/democratizarea forțată a Orientului Mijlociu prin reformarea acelor elemente cheie care alimentează radicalismul arabo-islamic: “At some point you have to implant something organic and self-developing. And that something is democracy”¹⁶.

Neoconservatorii promovează o doctrină a libertății conform căreia difuzarea, expansiunea libertății și a democrației în lume reprezintă un interes major de securitate al Statelor Unite. Fundamentul empiric care susține și conferă validitate acestei perspective este focalizat pe modelul Germaniei și al Japoniei de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, moment în care cele două amenințări majore pentru securitatea globală vor fi transformate prin „nation-building” în societăți liberale și totodată în avanposturi de apărare a libertății. Eliminarea și totodată formatarea regimurilor politice din aceste state, urmată de impunerea unor regimuri democratice, vor transforma Germania și Japonia în doi aliați cheie ai Statelor Unite.

În consecință, pasul logic succesiv și totodată imperativ în strategia de ansamblu a războiului împotriva terorismului era, în viziunea neoconservatorilor, promovarea libertății și a democrației tocmai în acele regiuni considerate a fi un *safe haven* pentru radicalismul arabo-islamic. Revoluționarea democratică a Irakului ar fi însemnat amorsarea unui proces gradual și evolutiv de transformare și democratizare a întregului Orient Mijlociu și totodată crearea unei presiuni politice de esență liberală, ce ar fi produs, în timp, o basculare a regimurilor politice radicale.

Michael McFaul consideră că „Statele Unite ar trebui să devină încă o dată o putere revizionistă – un stat care-și propune să schimbe sistemul internațional ca mijloc de maximizare a securității sale naționale. Scopul ultim al puterii americane este crearea unei comunități internaționale de state democratice care cuprinde fiecare regiune a planetei”¹⁷. Cu alte cuvinte, globalismul democratic neoconservator pledează pentru folosirea puterii unipolare a SUA de o manieră

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ MICHAEL McFAUL, „The Liberty Doctrine: Reclaiming the purpose of American power”, în *Policy Review*, April- May, 2002, p. 11.

activă, chiar ofensivă, cu scopul de a altera *status-quo*-ul în acele regiuni controlate de radicalismul arabo-islamic, încercând totodată să creeze cadrul societal optim care să favorizeze transformarea democratică. Finalitatea ultimă a politicii externe neoconservatoare este transformarea politicii mondiale, folosind puterea unipolară a SUA pentru a construi societăți liberale.

Pentru un „revizionism luminat”

Neoconservatorismul apare ca un sistem de credințe/presupoziții de ordin cauzal și normativ care își propune proiectarea puterii unipolare de o manieră care să promoveze, să difuzeze în sistemul internațional valorile politice constitutive, fundamentale ale Statelor Unite. Proiectul neoconservator își propune o alterare de esență liberală a *status-quo*-ului internațional în anumite zone cu valoare strategică pentru securitatea și stabilitatea internațională, precum spațiul Orientului Mijlociu.

De altfel, putem identifica, în cazul primei administrații Bush, un consens primar asupra unor presupoziii normative și cauzale de bază ce vor fundamenta opțiunile imediate de politică, și care vizează o serie de intercondiționări între liberalism și puterea unipolară, cu alte cuvinte, între valorile politice constitutive/fondatoare ale Statelor Unite și resursele de putere hegemonică, complementar cu un consens de bază care privește finalitățile macrostrategice pe care acest binom trebuie să le inducă la nivelul sistemului internațional. Prin credințe cauzale, înțelegem o serie de presupoziii logice, împărtășite și internalizate de către o comunitate de decidenți despre o serie de relații, determinări și corelații între cauză și efect¹⁸. În mediul de securitate succesor momentului 9/11, interesele existențiale de securitate ale Statelor Unite devin echivalente cu capacitatea de a influența și, mai ales, de a produce schimbări calitative de esență liberală, la nivelul structurilor interne ale statelor eșuate (*failed states*) sau ale statelor ce reprezintă o importantă amenințare pentru pacea și securitatea internațională.

Descriptiv, din perspectiva finalităților pe care și le asuma la nivelul sistemului internațional, neoconservatorismul poate fi definit ca o formă de revizionism luminat, care își propune alterarea *status-quo*-ului prin proiectarea și utilizarea de manieră preventivă, preemptivă și unilaterală a resurselor de putere unipolară, percepută și conceptualizată ca fiind mijlocul principal capabil să inducă/genereze o schimbare structurală de factură liberală. Operațional, neoconservatorismul își asumă o alterare structurală a *status-quo*-ului internațional, în numele unui revizionism liberal.

¹⁸ JONATHAN MONTEN, „The roots of the Bush Doctrine: power, nationalism, and democracy promotion in US Strategy”, în *International Security*, vol. 29, no. 4, Spring 2005, p. 123.

Neoconservatorii reprezintă o „minoritate de putere”, în măsura în care putem vorbi de un grup, caracterizat prin conștiință, coeziune și coerență epistemică, și care exercită un control asupra puterii politice. Neoconservatorii reprezintă o minoritate de putere sau o structură de putere, în măsura în care reușesc să colonizeze și să controleze compartimente-cheie ale *establishment*-ului politic, de fapt pârgii centrale de operaționalizare a diverselor opțiuni de politică, în scopul transpunerii în realitate a unui foarte coerent *Weltanschauung*. Credem că definirea neoconservatorilor ca o „structură de putere” satisface condiția de testare empirică a lui Robert Dahl, aceea că „într-o succesiune de decizii controversabile, un grup identificabil și constant predomină în mod regulat”¹⁹ și aceasta, în măsura în care opțiunile majore, proiecțiile centrale ale politicii externe asumate de prima administrație George W. Bush pot fi cu certitudine asociate *mindset*-ului neoconservator. De altfel, se pare că, în mod legitim, istoria va reține prima administrație George W. Bush ca fiind „momentul neoconservator” al politicii externe americane.

Falimentul terapiei neoconservatoare

Macrostrategia promovată de prima administrație Bush, ca răspuns la momentul 9/11, și articulată pe postulatele neoconservatoare a produs un efect de bumerang, reușind nu o maximizare a intereselor de securitate ale Statelor Unite, ci dimpotrivă, o vulnerabilizare a autorității și legitimității Americii la nivelul sistemului de relații internaționale.

Momentul neoconservator a aruncat America în clasică incertitudine a dilemei de securitate specifică relațiilor internaționale: opțiunile fundamentale de politică externă asumate de către administrația Bush, în sensul maximizării securității Statelor Unite, au produs o diminuare de proporții a securității unor actori relevanți pentru stabilitatea sistemului internațional. Ocuparea Irakului a fost receptată ca fiind „a war of choice”, un război opțional, prezentat de neoconservatori ca o măsură imperativă în logica războiului împotriva terorismului, un război împotriva unui regim care s-a dovedit a fi pe fond atât de departe în raport cu diagnosticul neoconservator de amenințare iminentă pentru pacea și securitatea internațională. Astăzi, din ce în ce mai mulți aliați tradiționali ai Statelor Unite își exprimă scepticismul și neîncrederea de a sprijini, de a participa sau chiar de a fi asociați cu proiecțiile de politică externă ale SUA, în interacțiunea cu restul sistemului internațional. În mod fundamental, moștenirea neoconservatoare înseamnă astăzi o Americă izolată, contestată, o Americă ce, în interacțiunea cu restul sistemului internațional, a acumulat un imens deficit de legitimitate și autoritate.

¹⁹ Citat în GIOVANNI SARTORI, *Teoria democrației reinterpretată*, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 146-147.

De altfel, încă de la începutul celui de-al doilea mandat prezidențial al lui George W. Bush, o serie de realiști descendenți din tradiția realismului clasic articulat pe presupuzițiile lui Waltz și Walt își asumă public divorțul epistemic de elitele și politicile neoconservatoare ale administrației, insistând asupra riscului pe care aceste politici îl induc asupra securității și bunăstării Statelor Unite; spre exemplu, influența publicație realistă *The National Interest* avertiza, în editorialul din decembrie 2004, asupra efectelor pe care utilizarea supremației unipolare după rețeta neoconservatoare le are asupra securității Statelor Unite:

The second Bush Administration will have to assure that unchallenged U.S. military supremacy is used to enhance America's ability to shape the world rather than provoke global opposition to the United States, making us more isolated and accordingly less secure. The neoconservative vision for conducting American foreign policy is fraught with risks. And continuing to follow the prescriptions of the neoconservative faction in the Republican party may damage President Bush's legacy, imperil the country's fiscal stability and complicate America's ability to exercise global leadership.²⁰

Mindset-ul neoconservator atribuie Statelor Unite un rol indispensabil în efortul de ordonare a lumii de după 9/11 similar Leviathanului hobbesian. Într-o lume hobbesiană, SUA își vor asuma rolul creatorului de ordine, de garant al păcii și securității internaționale, folosind ca mijloc esențial de *enforcement* resursele unice de putere unipolară. De altfel, accentul agendei neoconservatoare de reordonare a lumii de după 9/11 cade prioritar pe unipolaritate și pe puterea unipolară, și doar marginal, pe consolidarea unei ordini bazate pe norme, sau a unei iluzorii comunități internaționale. Cu alte cuvinte, pilonul central al proiectului neoconservator de reordonare a sistemului de relații internaționale de după 9/11 este Puterea (sau resursele *hard* de putere unipolară) și doar marginal, Domnia Legii (care, în sine, reprezintă eticheta unui sistem de reguli și norme, a unei formule în esența sa multilaterală de guvernare a sistemului de relații internaționale). Problema majoră a agendei neoconservatoare rămâne aceea a unui „Leviathan” discreționar care își arogă dreptul de a acționa unilateral, preventiv, preemptiv, în afară și neconstrâns de *acquis*-ul de reguli și norme ale societății internaționale.

Treptat, contractul neoconservator devine, se transformă într-o parte a problemei: Leviathanul folosește resursele unice de putere unipolară pentru a furniza societății internaționale un bun public vital – securitate, în schimb, societatea internațională acceptă o derogare a puterii unipolare de la sistemul de reguli și norme, în opțiunile sale, acțiune în vederea furnizării acestui bun public. Puterea unipolară devine din ce în ce mai puțin responsabilă (*accountable*), supusă controlului „*acquis*-ului” societății internaționale.

²⁰ ROBERT F. ELLSWORTH & DIMITRI K. SIMES, „Realism's Shining Morality”, în *The National Interest*, Winter 2004/05, http://www.yorktownpatriot.com/printer_69.shtml

Terapia de șoc neoconservatoare de dislocare a fundamentelor *status-quo* ale sistemului internațional (logica dominantă era o logică a coabitării democrațiilor consolidate cu regimurile de factură non-liberală, tolerând astfel o serie de dezvoltări non-liberale și antiliberale) de o manieră preventivă și preemptivă în numele „păcii democratice” ca teorie majoră de maximizare a intereselor de securitate națională și în egală măsură a unui revizionism liberal, transforma Statele Unite într-o *putere revoluționară*.

One way or another, world politics will change drastically. The questions are who will change it and whether it will be for better or worse. In a way that should shock Henry Kissinger and other students of the order established by the Congress of Vienna, U.S. foreign policy should be more closely modeled after Napoleon than after Talleyrand and Metternich. The United States simply cannot maintain its hegemonic position through the policies advocated by realists and followed before September 11, 2001, so current doctrine argues that the United States must instead be a revolutionary power.²¹

John Lewis Gaddis, un clasic al Relațiilor Internaționale, consideră că cea mai mare și mai gravă eroare macrostrategică făcută la nivelul proiecțiilor de politică externă ale acestei administrații neoconservatoare a fost presupunerea că odată, administrată terapia de șoc de dislocare a fundamentelor *status-quo* ce tind să conserve dezvoltări de esență non-liberală, tectonica sistemului internațional tinde să urmeze o dinamică geopolitică de reconfigurare într-o logică a „păcii democratice” care să avanseze interesele pe termen lung ale Statelor Unite....

Cu alte cuvinte, sub efectul puterii unipolare și în numele unui revizionism hegemonic de esență liberală, Statele Unite ar fi reușit o restructurare a tectonicii sistemului internațional în imaginea paradisului kantian a păcii eterne, mizând totodată pe emergența spontană a unei structuri de ordine care să protejeze și să valorizeze ontologic democrația liberală.

The president and his advisers seem to have concluded that the shock the United States suffered on September 9/11 required that shocks be administered in return, not just to the part of the world from which the attack came, but to the international system as a whole. Old ways of doing things no longer worked. The status quo everywhere needed shaking up. Once that had happened, the pieces would realign themselves in patterns favorable to U.S. Interests.²²

Revoluția neoconservatoare poate fi descrisă foarte pe scurt astfel: o Americă neo-conservatoare înseamnă, în fond, o putere unipolară discreționară, eliberată de orice constrângeri sau mecanisme de „checks and balances”; un Leviathan discreționar care se dorește a fi un *global order enforcer* și care dorește proiectarea unei structuri de ordine ce reflectă valorile ontologice ale SUA;

²¹ ROBERT JERVIS, „The Remaking of a Unipolar world”, în *The Washington Quarterly*, Summer 2006, pp. 9-10.

²² JOHN LEWIS GADDIS, „Grand Strategy in the second term”, în *Foreign Affairs*, Jan/Feb 2005, Vol. 84, Issue 1, www.epnet.com

o Americă neoconservatoare este, în mod fundamental, nu o putere *status-quo*, ci o putere revoluționară, o putere revizionistă care are voința de a-și maximiza oportunitatea unipolară în scopul democratizării sistemului internațional. Însă o Americă neoconservatoare începe astfel să fie percepută, datorită consecințelor induse de opțiunile sale strategice de dislocare a fundamentelor *status-quo*-ului, ca o amenințare pentru pacea și securitatea internațională.

Puterea Statelor Unite, pusă în slujba unui revizionism hegemonic, devine ea însăși o problemă majoră pentru stabilitatea internațională. Dacă analizăm consecințele revoluției neoconservatoare din punctul de vedere al celui mai mare practician al terapiei de șoc anti-*status-quo*, Otto von Bismarck, terapia neoconservatoare este un faliment. Bismarck a dislocat și a deconstruit secvențial ordinea europeană de după 1815, pentru a face posibilă reunificarea germană în 1871, proiectând și reinventând, după acest moment, o structură de ordine care transformă puterea germană dintr-o forță anti-*status-quo*, care a distrus echilibrul de putere al continentului, într-o putere acceptabilă, benignă, integrată într-un format de gestiune continental care asigura beneficii tuturor actorilor relevanți²³. Esențial rămâne însă faptul că dintr-o forță anti *status-quo*, puterea germană se transformă într-un *asset status-quo*, un bun public esențial pentru stabilitatea noului format de gestiune continental, asigurând o vastă gamă de beneficii tuturor centrilor de putere relevanți pentru stabilitatea sistemică.

Analizând impasul și dilema macrostrategică în care se regăsesc Statele Unite în urma aventurii neoconservatoare, Francis Fukuyama consideră că soluția constă într-o constituționalizare a proiecției puterii unipolare la interacțiunea cu sistemul internațional, după modelul constituționalismului liberal imaginat de către părinții fondatori – o constituționalizare de factură liberală a supremației americane:

The American founding fathers believed that unchecked power, even when democratically legitimated, could be dangerous, and therefore created a constitutional system of internally separated powers to limit the executive. Such a system does not exist on a global scale today, and therefore may explain how we got ourselves into such trouble.²⁴

După neoconservatorism

Eșecul terapiei neoconservatoare de a furniza Statelor Unite o macrostrategie capabilă să gestioneze dezvoltările mediului de securitate de după 9/11 semnalează,

²³ *Ibidem*: „The most skillful practitioner ever of shock and awe, Otto von Bismarck, shattered the post-1815 European settlement in order to unify Germany in 1871. Having done so, however, he did not assume that the pieces would simply fall into place as he wished them to: he made sure that they did through the careful, patient construction of a new European order that offered benefits to all who were included within it. Bismarck's system survived for almost half a century”.

²⁴ FRANCIS FUKUYAMA, „The Clash of Cultures and American Hegemony”, a presentation to the American Political Science Association, September 1, 2006, <http://www.the-american-interest.com/ai2/article.cfm?Id=178&Mid=5>

în viziunea noastră, imperativul de a ne întoarce la internaționalismul liberal al anilor '40. Astfel, în perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial, administrațiile americane au intenționat proiectarea unei ordini internaționale de esență liberală, mai exact, au vizat o instituționalizare a unei „hegemonii liberale americano-centrice”, prin plasarea puterii hegemonice în interiorul unor vaste rețele multilaterale de interdependențe al căror scop a fost acela de a limita exercițiul unilateral, necontrolat al puterii²⁵. Practic, esența acestei strategii postbelice de proiectare a unei hegemonii liberale a fost instituționalizarea relațiilor asimetrice de putere, instituirea unor mecanisme de control și responsabilizare a exercitării unilaterale a puterii. În ultimă instanță, această strategie care structurează proiecția și interacțiunea SUA cu ansamblul sistemului internațional viza soluționarea dilemelor geopolitice clasice ale sistemului anarhic prin furnizarea unui *pattern* stabil și reglementat a relațiilor de putere. Instituționalizarea și regularizarea relațiilor asimetrice de putere a produs, în cele din urmă, un sistem multilateral de control și gestiune consensuală a dinamicii relațiilor de putere într-un sistem anarhic. Instituționalizarea induce o predictibilizare, o transparentizare a raporturilor de putere, moderând competițiile pentru securitate întreținute și alimentate de configurația anarhică. Strategia postbelică de esență liberală viza legarea puterii hegemonice de ceilalți centri sistemici, plasând SUA în centrul unui sistem de reguli și interdependențe care limitau puterea hegemonică, o controlau, o făceau predictibilă și acceptabilă pentru restul sistemului.

Încă o dată, Statele Unite ar trebui să devină un „Leviathan liberal”²⁶ plasat în centrul unei ordini liberale: o putere unipolară constrânsă de o structură internațională de ordine constituțional liberală; o *uberpower*²⁷, a cărei interacțiune cu sistemul internațional este filtrată printr-o vastă rețea de mecanisme constituționale; un Leviathan Liberal trebuie să proiecteze o macrostrategie care are ca scop structurarea unei ordini internaționale care să integreze celelalte mari puteri ale sistemului într-un format constituțional. Miza majoră a acestui proiect ar trebui să fie aceea de a face ca puterea Statelor Unite care are un potențial revoluționar (sistemul nu s-a mai confruntat cu o astfel de disparitate și asimetrie extremă de putere), să devină acceptabilă pentru sistemul internațional.

Statele Unite vor deveni astfel *a friendly user*, exercitând și filtrând puterea prin intermediul unui sistem multidimensional de rețele (format din alianțe și așa numitele *binding institutions*), fapt care va crea un sistem constituțional de responsabilizare a puterii unipolare. Interacțiunea brută dintre puterea Statelor Unite și sistemul internațional va fi mediată și filtrată de această vastă rețea de reguli și mecanisme constituționale, făcând ca proiecția puterii unipolare să devină acceptabilă, predictibilă și benignă.

²⁵ JOHN G. IKENBERRY, „Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order”, în *International Security*, vol. 23, no. 3 (Winter 1998/1999), p. 54.

²⁶ *Idem*, „A liberal Leviathan – The world needs a liberal Leviathan. Can John Kerry provide it?”, în *Prospect*, issue 103, October 2004.

²⁷ JOSEF JOFFE, *Uberpower-the imperial temptation of America*, W. W. Norton & Company, New York, 2006.